

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Duitse bunker 'Stützpunkt Bayern
Schanze' (Hollandstellung) in Knokke-
Heist (Knokke)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Duitse bunker 'Stützpunkt Bayern Schanze' (Hollandstellung),
Knokke-Heist (Knokke), Graaf Leon Lippensdreef zonder nummer –
monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/31043/101.1

Hannelore Decoodt

9/05/2017

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	De <i>Hollandstellung</i> : enkele krachtlijnen.....	4
1.2.2.	De uitbouw van de <i>Hollandstellung</i> tussen Knokke en de Damse Vaart en het steunpunt <i>Bayern Schanze</i>	5
1.2.3.	De bunkers van <i>Stützpunkt Bayern Schanze</i> na de Eerste Wereldoorlog	5
1.2.4.	De bunker tijdens de Tweede Wereldoorlog	6
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen.....	6
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	7
2.	Evaluerend gedeelte	7
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	7
2.1.1.	Historische waarde	7
2.1.2.	Architecturale waarde	8
2.1.3.	Technische waarde	8
2.1.4.	Culturele waarde.....	8
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	8
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	8
2.4.	Juridische toestand.....	9
2.4.1.	Onroerend Erfgoed	9
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening	9
2.4.3.	Natuur en Bos.....	9
2.4.4.	Landinrichting/ andere projecten	9
3.	Beheersvisie	10
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	10
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	10
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	10
4.	Bronnen	11
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	11
5.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	11
5.2.	Fotobijlage	11
5.3.	Documentatie	11
5.4.	Criterionota	11

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit beschermingsdossier maakt deel uit van het thematisch beschermingspakket 'Bunkers van de Hollandstelling', dat op zijn beurt kadert in de reeks beschermingsdossiers van het erfgoed van beide wereldoorlogen in Vlaanderen. Op 29 april 2015 werd een eerste reeks bunkers van de *Hollandstelling* definitief als monument beschermd. Dit beschermingspakket behandelde bunkers in Evergem (Ertvelde), Lochristi (Zaffelare), Stekene (Stekene en Kemzeke) en Gent (Mendonk). Nu worden bijkomend beschermingsprocedures opgestart voor waardevolle bunkers en bunkergehelen in het westelijke deel van de *Hollandstelling*, tussen Knokke en Assenede.

Meer duiding over dit thematisch pakket is terug te vinden in de criterionota in bijlage. Hierin worden de belangrijkste krijtlijnen van de Eerste Wereldoorlog geschetst, evenals enkele belangrijke militaire gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog, die ook van belang zijn voor bepaalde bunkers van de *Hollandstelling*. Vervolgens wordt ingegaan op het belang en de evolutie van de Duitse bunkerbouw tijdens de *Grooten Oorlog*. Eén hoofdstuk behandelt de aanleg van de *Hollandstelling*. Ten slotte worden de erfgoedwaarden en criteria besproken, die aan de basis liggen van de selectie van beschermingswaardige bunkers of bunkergehelen.

1.1. Situering

Duitse betonnen militaire post, opgetrokken tegen het zuidwestelijke talud van een dijk, net ten zuidwesten van het nieuw gebouwde kijkcentrum van het Zwin Natuur Park. De bunker is gelegen op ongeveer 350 m ten noordwesten van de Internationale Dijk, op 580 m ten noordwesten van Zwart Huis.

1.2. Historisch overzicht

Duitse bunker, tijdens de Eerste Wereldoorlog opgetrokken als onderdeel van de *Hollandstelling*.

1.2.1. De *Hollandstelling*: enkele krachtlijnen

De *Hollandstelling* is een Duitse verdedigingsstelling uit de Eerste Wereldoorlog, die langs de grens met Nederland, tussen Knokke en Vrasene werd aangelegd (1). Reden voor de aanleg van deze linie was de vrees van de Duitse legerleiding dat de geallieerden zouden aanvallen vanuit het neutrale Nederland. In Vrasene sloot de *Hollandstelling* aan op de *Stellung Antwerpen*, waarop op zijn beurt aan oostelijke zijde de *Turnhout-Kanalstelling* aansloot.

De *Hollandstelling* was een verdedigingslinie met bunkers, die opgetrokken werden in samenhang met draadversperringen en inundatiezones. Er is een groot verschil merkbaar in de aanleg van de stelling en de bouwwijze van de bunkers tussen het Zwin (Knokke) en Leeskensbruggen (Maldegem) enerzijds en tussen Moerhuize (Maldegem) en Vrasene (Beveren) anderzijds. Tussen het Zwin en Leeskensbruggen zijn de bunkers opgetrokken door het *Marinekorps Flandern*, vanaf Moerhuize door de *Etappen-Inspektion 4* (of *Gruppe Gent*). De zone rond Strobrugge lijkt een overgangsgebied te vormen.

De *Hollandstelling* werd in verschillende fases aangelegd. In het *Marinegebiet* zijn de bunkers doorgaans opgetrokken in beton, dat gegoten werd binnen een houten bekisting. Het betreft meestal standaardontwerpen, die meermaals werden opgetrokken in steunpunten, die de ruggengraat vormden van de eerste verdedigingslijn. Pas vanaf november 1917 is er voor wat het *Marinegebiet* betreft, sprake van de aanleg van een

¹ Een uitgebreide historiek van de *Hollandstelling* met bronvermelding is terug te vinden in de criterionota, onder hoofdstuk 4. De criterionota is als bijlage 4 opgenomen bij dit dossier.

Beschermingsdossier: Duitse bunker 'Stützpunkt Bayern Schanze' (Hollandstelling), Monument

nieuwe stelling, waarbij achter de eerste verdedigingsstelling nog commandoposten, posten voor radiotelegrafie en seinposten werden opgetrokken, evenals mitrailleursposten.

Tussen Moerhuize en Vrasene werd de *Hollandstelling* door de landmacht op een heel andere manier uitgebouwd, met een *Vorstellung* en een *Hauptstellung*, die op zijn beurt nog eens splitste in twee verdedigingslijnen. In dit deel van de *Hollandstelling* werden de bunkers doorgaans opgetrokken met betonstenen. Voor de bouw van deze bunkers liet men zich eveneens leiden door standaardontwerpen, die echter grondig verschilden van de standaardontwerpen, zoals toegepast in het *Marinegebiet*.

1.2.2. De uitbouw van de *Hollandstelling* tussen Knokke en de Damse Vaart en het steunpunt *Bayern Schanze*

Vanaf april 1916 werd een stelling aangelegd tussen Knokke en de Damse Vaart onder leiding van de afdeling *Fortifikation* van het *Marinekorps*. Deze stelling bestond uit een draadhindernis, met ten westen ervan opeenvolgende *Stützpunkte* (steunpunten) die aansluiting vonden bij de meest noordoostelijke verdedigingswerken van het kustfront, namelijk *Schützennest* en batterij *Bremen* (2).

De steunpunten tussen de kust en de Damse Vaart werden als volgt benoemd: *Bayern Schanze – Polder Willem – Hazegras* (later ook *Heinrich* genoemd) – *Hauptstrasse – Donat* (ook *Dora* genoemd). Onderhavige bunker maakte deel uit van het *Stützpunkt Bayern Schanze*. Voor zover gekend, betreft dit meer bepaald de meest noordelijke bunker van de *Hollandstelling*.

De steunpunten werden voorzien van *bombensichere* betonnen schuilplaatsen en mitrailleursposten, in en achter de vuurstelling. Ook tussen de steunpunten dienden betonnen schuilplaatsen en mitrailleursposten opgetrokken te worden. Na oktober 1916 werden nog betonnen constructies toegevoegd, waaronder *Lazareträume*, *Mannschaftsunterstände* en *Unterschlupfe* in de vuurlinie bij en tussen de steunpunten *Wilhelm* en *Bayern Schanze* (3). In februari 1917 is er sprake van graafwerkzaamheden voor de aanleg van de *Mannschaftsunterstände* in *Stützpunkt Bayern Schanze*. De bouwwerkzaamheden voor dit steunpunt hadden vertraging opgelopen door de moeizame aanvoer van bouwmaterialen.

1.2.3. De bunkers van *Stützpunkt Bayern Schanze* na de Eerste Wereldoorlog

Het *Stützpunkt Bayern Schanze* blijkt volgens naoorlogse tekeningen van het Belgisch leger uit meerdere bunkers bestaan te hebben (4). Onderhavige bunker werd in de plannen van het Belgische leger aangeduid met Z71. Iets meer ten zuidoosten ervan lag bunker Z72, waarvan de plattegrond een spiegelbeeld vormde als die van Z71. Er naast lag Z73, bestaande uit een type manschappenonderkomen, met bijhorende open gevechtsstellingen voor een mitrailleur. Dit type manschappenonderkomen met open gevechtsstellingen werd meermaals aangelegd in dit deel van de *Hollandstelling* (5). Ten slotte waren er ook twee kleinere constructies opgetrokken, aangeduid met nummer Z74: deze *Unterschlupfe* zijn kleine betonnen constructies die wellicht dienden als schuilplaatsjes in de vuurlinie, of als munitie-opslagplaatsjes.

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog toonde het Belgisch leger interesse in de meest waardevolle bunkers uit de Eerste Wereldoorlog: het leger lijstte de bunkers op en verdeelde ze in categorieën volgens hun mogelijk nut bij een nieuw conflict. De bunkers

² *Schützennest* was een infanteriestelling met barakken, gelegen bij de meest oostelijke batterij van de Duitse kustverdediging, batterij Bremen. Zie Lambrecht E. 2014, 87-92.

³ RM120/226, Kommando der 1. Marinedivision, *Geheim! M. gem. Fernspruch d. Genkdo vom 22.10 N° 1a 34036*, 26/11/1916; RM 120/226, Kommando der 1. Marinedivision an Marinekorps, *M. über den Zustand der Stellung an der holl. Grenze*, 25/1/1917; RM120/226, Kommando der 1. Marinedivision an Marinekorps, *M. über den Zustand der Stellung an der holl. Grenze*, 26/2/1917.

⁴ KLM, Fonds 185, doos 3067, map 6845, Base Maritime – Front de Mer. Album 2: plantekeningen + aanduiding op kaart; doos 3791, map 1545, 143/12: plan Hollandstelling.

⁵ Zie bijvoorbeeld <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/300937>.

Beschermingsdossier: Duitse bunker 'Stützpunkt Bayern Schanze' (Hollandstelling), Monument

uit categorie A trachtte het leger te verwerven door onteigening. Ook de bunkers Z71 tot Z74 werden aanvankelijk tot de categorie A gerekend. Bunkers Z71 en Z72 lagen echter in het koninklijk domein, waar koning Leopold III in de winter van 1933-1934 een villa liet optrekken naar ontwerp van Jozef Viérin. Het leger werd verplicht om de twee bunkers in categorie B onder te brengen, wat betekende dat de werken dienden behouden te blijven, maar dat ze voorlopig nog niet onteigend werden. Het leger kreeg ook geen toestemming om beide bunkers te onderzoeken (6).

1.2.4. De bunker tijdens de Tweede Wereldoorlog

Vanaf 1929 werd een vliegveld aangelegd in de zone ten zuiden van het nieuwe onthaalcentrum, ten zuidwesten van onderhavige bunker (7). Het vliegveld werd op 10 mei 1940 gebombardeerd. Twee dagen later werd een stelling in een bosje aan de koninklijke villa bestookt. Op 18 mei werd het vliegveld gedynamiteerd door terugtrekkende Belgische eenheden, maar de Duitse bezetter nam het vliegveld opnieuw in gebruik en breidde het uit in westelijke richting.

Aan de noordzijde van het vliegveld liet de Duitse bezetter vliegtuigloodsen en andere militaire infrastructuur optrekken, waaronder mitrailleursposten en artilleriestellingen. Wegen werden gebetonneerd. De site ten zuiden van het vliegveld werd aangeduid als *Stützpunkt Fliiegerhorst Knokke*, ten noorden van het vliegveld met *Stützpunkt Königliche Villa* (8). Ook bunkers uit de Eerste Wereldoorlog, waaronder Z71, werden geïntegreerd in het steunpunt rond de koninklijke villa, dat deel uitmaakte van de *Atlantikwall* (9). Behalve de twee kleine constructies Z74 is vandaag enkel bunker Z71 bewaard.

Wellicht dateert de aanzet tot loopgraven ter hoogte van de toegang van de bunker uit de Tweede Wereldoorlog. De afwerkingslaag op de binnenmuren van de bunker is eveneens typisch voor de Tweede Wereldoorlog.

In deze bunker zijn opschriften en beschilderingen uit de Tweede Wereldoorlog bewaard. Zo wordt een typische landsknecht met piek afgebeeld, met als opschrift "*Zum alten Landsknecht*". Landsknechten waren huurlingen, die vooral gewapend met een piek ten strijde trokken (10). Aanvankelijk waren vooral de Zwitserse landsknechten berucht, maar tegen het einde van de 15de eeuw vormden Duitse landsknechten een belangrijke militaire kracht. Een ander opschrift in de bunker luidt: "*Deutsch sein heißt treu sein!*" met ernaast een hakenkruis in rode verf.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen

Betonnen militaire constructie met een rechthoekig grondplan op een insprong aan de westelijke hoek na. Het beton is gegoten tegen een houten bekisting. Een bijkomende cementlaag op de buitenmuren is ten dele bewaard. Het dak van de bunker is begroeid. Rechts boven de toegang zit een ijzeren lus. Tegen de dakrand zitten op regelmatige afstand kleine uitsparingen in het beton. Aan weerszijden van de toegang is de aanzet tot (bakstenen) loopgraven te zien.

Toegang aan westelijke zijde, met een bewaarde deurengelsel. Links naast de toegang zitten twee rechthoekige muuropeningen, die naar het midden toe versmallen. Via een L-vormige gang en deuropening (met bewaarde hengsels) wordt de binnenruimte bereikt. Het plafond is effen en bevat houten latten (ten dele bewaard). Op de muren is een afwerkingslaag aangebracht. Onder meer ter hoogte van de verluchtingsopeningen is teer te zien. Er zijn sporen van bedrading en een schakelaar.

⁶ KLM, Fonds 185, doos 4406.

⁷ Termote J. 2004, Deel I 26-32, Deel II, 3, 6; Francart 1988, Tome II, 242-243.

⁸ In andere documenten is er sprake van *Stp. Königin Villa*.

⁹ KLM, Fonds 67, 4586-4609. De *Atlantikwall* is de Duitse verdedigingslinie die tijdens de Tweede Wereldoorlog werd aangelegd langs de kusten vanaf de Golf van Biscaje tot aan de Noordkaap.

¹⁰ S.N. s.d.: *Geschiede der Landsknechte* [online]; S.N. s.d.: *Landsknecht*, [online]. Een piek is een soort lans.

Beschermingsdossier: Duitse bunker 'Stützpunkt Bayern Schanze' (Hollandstellung), Monument

In de vloer zit een vierkante put (afvoer water). In de muur tussen gang en binnenruimte zitten twee schuine vierkante openingen, die tegen de grond uitmonden in de binnenruimte. Er zitten rechthoekige nissen in de muren van gang en binnenruimte. Ter hoogte van het plafond van de noordoostelijke muur zitten twee verluchtingsopeningen. Centraal in deze muur zit een gebogen nis (plaats voor kachel).

In de bunker zijn verschillende opschriften en tekeningen aangebracht. Boven de nis voor kachel is er het opschrift "Deutsch sein heißt treu sein!" met hakenkruis in rode verf. Mogelijk dateren ook andere symbolen (runetekens) in felrode verf uit de Tweede Wereldoorlog. In de gang is de tekst "Zum alten Landsknecht" sierlijk aangebracht, naast een getekende landsknecht. Vermoedelijk was deze tekst met tekening oorspronkelijk eveneens in het rood aangebracht.

Het is eigen aan bunkers dat er in de ondergrond in en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur zitten die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 25 november 2016. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De bunker bevindt zich in een vrij goede toestand voor een betonnen constructie van honderd jaar oud. De bunker is afgesloten met een houten deur met invliegopening voor vleermuizen.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Historische waarde

Als zijnde een Duitse bunker uit de Eerste Wereldoorlog, die deel uitmaakte van de *Hollandstellung*. De **historische context** van deze bunker is belangrijk: de bunker was ingeplant tegen een dijk omwille van de beschutting die deze dijk kon bieden. De bunker maakte bovendien deel uit van het meest noordelijke steunpunt van de *Hollandstellung*, aangeduid met *Stützpunkt Bayern Schanze*. Voor zover gekend vormt deze bunker de meest noordelijke bunker van de *Hollandstellung*.

Onder meer de afwerking van de binnenmuren, evenals bijkomende opschriften en een tekening verwijzen naar het Duitse hergebruik van de bunker tijdens de Tweede Wereldoorlog: dit maakt de bunker bijzonder **zeldzaam**. Net zoals elders langs de kust was ook hier, in de omgeving van de koninklijke villa een steunpunt van de *Atlantikwall* ingericht, met heel wat militaire infrastructuur. Zo zijn er restanten van een loopgraaf tegen de bunker bewaard. Vooral de afbeelding van een Duitse landsknecht met piek in de bunker is een opmerkelijke getuige van de bezetting van de bunker tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Beschermingsdossier: Duitse bunker 'Stützpunkt Bayern Schanze' (Hollandstelling), Monument

2.1.2. Architecturale waarde

Als zijnde een bunker met een zeldzaam ontwerp, dat voor zover gekend alleen in 'Stützpunkt Bayern Schanze' werd toegepast. Het ontwerp werd tweemaal, zij het in spiegelbeeld, gebruikt in dit steunpunt. Slechts één exemplaar is bewaard. De bewaarde bunker heeft een rechthoekig grondplan op een insprong aan westelijke hoek na, bestaande uit een L-vormige gang en een rechthoekige ruimte.

2.1.3. Technische waarde

Als betonnen constructie, die specifiek voor militaire doeleinden werd opgetrokken. Deze betonnen constructie met haar bouwtechnische kenmerken van zowel bovengrondse als ondergrondse aard, getuigt van het belang en de evolutie van de betonbouw in de stellingenoorlog, die de Eerste Wereldoorlog geworden was. Nooit eerder werden zo massaal betonnen verdedigingsconstructies opgetrokken als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daar waar er in de eerste oorlogsjaren werd geïmproviseerd en geëxperimenteerd met allerlei typologieën en toegepaste technieken in de betonbouw, evolueerde men geleidelijk naar zo sterk en efficiënt mogelijk uitgedokterde standaardontwerpen, die in sommige gevallen voor meerdere doelen konden gebruikt worden. Tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog zou dit leiden tot de massale uitbouw van heuse bunkerstellingen, met bunkers die tot in het kleinste detail waren gestandaardiseerd.

2.1.4. Culturele waarde

Als materiële getuige van de *Grooten Oorlog*, die Vlaanderen jarenlang in zijn greep had en het leven van ontelbaar veel mensen ingrijpend tekende of volledig verwoestte. De Eerste Wereldoorlog was een internationale gebeurtenis bij uitstek, waarbij het gros van Vlaanderen door een vijandelijke mogendheid werd bezet. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog kent nog steeds een breed maatschappelijk en internationaal draagvlak.

2.2. Motivering van het type bescherming

De bunker wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

In dit beschermingsvoorstel wordt de betonnen militaire post ter bescherming voorgesteld. Rond de bunker wordt een bijkomende perimeter van twee meter mee afgebakend, zodat uitstekende betonnen fundamentplaten, waterafvoersystemen of andere elementen die integraal deel uitmaken van de bunker maar niet bovengronds waarneembaar zijn, mee opgenomen zijn in de bescherming. Zodoende is ook de aanzet tot loopgraaf vóór de toegang in de bescherming opgenomen.

Beschermingsdossier: Duitse bunker 'Stützpunkt Bayern Schanze' (Hollandstelling), Monument

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De bunker is opgenomen in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig erfgoed (ID-nummer 300956).

De bunker ligt in de niet-vestigde ankerplaats 'Het Zwin met Hazegraspolders, Koningsbos, Willem-Leopoldpolder, Oud Fort Isabella en Cantelmolinie' (ID-nummer 135129).

2.4.2. Ruimtelijke Ordening

Gewestplan: de zone waarin de bunker ligt, is ingekleurd als natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurreserveaat.

De bunker ligt binnen het gewestelijke RUP 'Zwin en Zwinbosjes', opgemaakt in functie van de uitbreiding van het Zwin en de herinrichting van het Zwin Natuurcentrum, met onder meer de (ondertussen gerealiseerde) oprichting van het Kijkcentrum dichtbij onderhavige bunker. Dit RUP is definitief vastgesteld op 12 juli 2013 (RUP_02000_212_00360_00001).

De bunker ligt binnen het definitief goedgekeurde provinciaal RUP 'Solitaire vakantiewoningen Brugge-Oostende' (5/6/2015, RUP_30000_213_00132_00001).

2.4.3. Natuur en Bos

De bunker ligt in het vogelrichtlijngebied 'Het Zwin' (16/10/1998, BE2501033).

De bunker ligt in het habitatrichtlijngebied Duingebieden inclusief IJzermonding en Zwin (BE2500001).

De bunker ligt in gebieden van het VEN en het IVON 'De Zwinstreek' (gebiedsnummer 105, 22/3/2015, algemeen plan-ID RUP_02000_212_00422_00001).

De bunker ligt in Ramsar-gebied 'Het Zwinreservaat' (27/9/1984, ID-nummer 2).

De bunker ligt volgens de Natura 2000 Habitatkaart in karteringseenheid 'Duinen met Hypophae rhamnoides' en 'Duingraslanden van kalkrijke milieus'.

De bescherming van het onroerend erfgoed respecteert het stand-still principe volgens Natura 2000, wat impliceert dat achteruitgang van natuur en milieu in deze gebieden tegengegaan wordt. Voor de SBZ worden specifieke natuurdoelen of instandhoudingsdoelstellingen (s-IHD) opgesteld, waarbij algemene maatregelen voorgesteld worden om de natuurwaarden van deze gebieden in stand te houden of te verbeteren. De concrete invulling van deze maatregelen (exacte locaties voor o.a. bosuitbreiding, soortenkeuze, beheervorm) moet wel eerst getoetst worden aan de erfgoedwaarden binnen het M/CHL,D/S, waarbij behoud en versterking van deze waarden voorop staan.

2.4.4. Landinrichting/ andere projecten

Voor het Zwin is een 'Gebiedsvisie voor het grensoverschrijdende uitgebreide Zwin en beheerplan voor het uitgebreide Zwin aan Vlaamse zijde' opgemaakt door het Agentschap voor Natuur en Bos (eindrapport 2014).

3. BEHEERSVISIE

De opmaak van de beheersvisie gebeurde in samenspraak met de afdeling Beheer West-Vlaanderen, op een overleg op 1 december 2016.

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Dat zijn deze:

- Het goed als een goed huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- De toestand van het goed regelmatig controleren;
- Regulier onderhoud uitoefenen;
- Onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Beschermingsdossier: Duitse bunker 'Stützpunkt Bayern Schanze' (Hollandstelling), Monument

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende Onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

- Koninklijk Legermuseum Brussel, Fonds 185 (Moskou-Archief), doos 3067, map 6845, Base Maritime – Front de Mer. Album 2; doos 3791, map 1545; doos 4406; Fonds 67, doos 13, 4586-4609, Versterkingen en schuilplaatsen Knokke. Knokke – Zoute – Westkapelle.
- Militärarchiv Freiburg, RM 120/226: diverse documenten van het *Marinekorps Flandern* met betrekking tot de aanleg van de *Hollandstelling*.
- FRANCART P. 1988: *La Côte Belge 1940/44. Le Mur de l'Atlantique*, Tome 2, Ganshoren.
- LAMBRECHT E. 2014: *Knokke en Westkapelle in de Grote Oorlog*, Brugge.
- SAKKERS H. e.a. 2011: *De Hollandstelling van Knokke tot Antwerpen. Stille getuige van de Eerste Wereldoorlog*, s.l.
- TERMOTE J. 2004: *Landschapshistorische studie van het Vlaams Natuurreservaat 'De Zwinduinen en -polders' (Gemeente Knokke Heist), Deel I Studie*, Westtoer.
- TERMOTE J. 2004: *Landschapshistorische studie van het Vlaams Natuurreservaat 'De Zwinduinen en -polders' (Gemeente Knokke Heist), Deel II Kaarten en plannen*, Westtoer.
- S.N. s.d.: *Geschiede der Landsknechte*, [online], <http://geschiede.frommerotten.de/> (geraadpleegd op 27 oktober 2016).
- S.N. s.d.: *Landsknecht*, [online], <https://de.wikipedia.org/wiki/Landsknecht> (geraadpleegd op 27 oktober 2016).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan bij de bescherming

Zie afzonderlijk document.

5.2. Fotobijlage

De fotobijlage bij het ministerieel besluit bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het inhoudelijke dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

Zie afzonderlijk document.

5.4. Criterionota

Zie afzonderlijk document.